

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ В УКРАЇНІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

НТУ «Дніпровська політехніка»

Зуєва А.С.

Науковий керівник: к.е.н., доц. Цуркан І.М.

Державний борг виконує основну роль у бюджетному секторі країни, будучи важливою складовою його видаткової частини. Утворюючись в результаті накопичених або невиконаних відсотків за позиками, борг може сприяти збільшенню видатків, і тим самим ставати тягарем для суб'єктів господарювання, які є ключовим джерелом поповнення дохідної частини.

В Україні питання боргу набувало дискусійного характеру і завжди було у полі зору аналітиків, фінансистів та статистиків, які розраховували його відношення до ВВП, і обґрунтовували тему економічно-соціальних наслідків, до яких призводить такий тягар. За останні роки, ця тема набула актуального характеру, адже через пандемію Covid-19, яка спричинила масштабну глобальну економічну кризу, державний борг України знову зріс, і через це тягне за собою велике навантаження на бюджет, утворюючи «прогалини» у загальних науково-технічних та інших сферах розвитку.

Звертаючись до законодавчих документів, можна сформулювати визначення державного боргу. За ними державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та не погашених станом на звітну дату кредитів (позик), що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Явище державного боргу було присутнє з початку незалежності України. 1992 рік ознаменував початкову точку відліку становлення позицій на світовій арені. З 1992 по 1993 роки Україна отримувала зовнішні запозичення, адже на той час не було таких установ або ж резидентів, що могли б профінансувати потреби держави. В результаті зовнішній борг складав відповідно 0,4 млрд дол. та 3,6 млрд дол. Необхідність в коштах була спричинена заборгованостями за виплатами пенсій, інших соціальних виплат та за заробітними платами працівників державних органів.

З 1994 року починалися формуватися внутрішні боргові зобов'язання, через впровадження Національним банком України продажу облігацій внутрішньої державної позики. Такі нововведення могли змогу формувати капітал, але його функція закладалася лише в покритті попередніх боргів.

В той час Україна рила небезпечну боргову яму, адже могла остаточно втратити позицію добросовісного платника боргів на ринку. В 1998 році обсяг простроченої заборгованості складав практично в 2 рази більше, ніж у попередньому році. Не ефективне управління та тіньова економіка спричинили загострення ситуації, яка означала фінансову кризу: показник ВВП падав, дефіцит бюджету, зовнішній та гарантований державою борг набагато перевищував внутрішній, девальвація гривні. Викладені вище проблеми, а також те, що за прогнозами експертів борг міг зрости ще в 2 рази у наступних

роках і в результаті вийти на дефолт, спровокували процес реструктуризації боргу, який відбувся 1999 року.

2008-2009 рік став переломним для української економіки – відбулася світова фінансова криза, яка кардинально перекроїла плани з нормалізації боргових відносин. Починаючи з 2008 року маніпулювання борговим ринком політичними силами призводило до фактичної ізоляції України у фінансовому плані і погіршення кредитного рейтингу.

Вразливість до дестабілізації економічної ситуації після 2009 року спричинила ріст боргового зобов'язання з 54,3 млрд дол. США у 2010 р. до 73,2 млрд дол. США у 2013 р. В період з 2009 по 2010 рік державні запозичення зростали, але без відповідного зростання витрат на обслуговування попередніх боргових зобов'язань [2].

Криза 2014-2015 року була спричинена військовою агресією Росії, нестабільністю валютного ринку, девальвацією, критичним рівнем державного боргу, дефіцитом у бюджеті та від'ємним показником фінансової результативності банків. Відтік іноземних інвестицій у розмірі 72 млрд дол. США, зменшення податкових надходжень до бюджету, безробіття, погіршення економіки окупованих областей, зменшення експортних поставок закордон і нарощення заборгованої суми – з такими наслідками зіткнулася Україна [3]. У 2015 р. загальна сума державного та гарантованого державою боргу склала 1 571 769, 27 млн грн [4].

Загроза ймовірного дефолту викликала потребу в частковому списанні Україні 20% боргу. Міністерство фінансів України зобов'язалося призупинити процес здійснення платежів за борговими зобов'язаннями терміном на 4 роки [5]. Завдяки прийняттю рішення про проведення реструктуризації 2015 р. було призупинено дефолт і подальшу руйнацію української економіки.

На кінець 2016 року співвідношення боргу до ВВП сягнуло максимальних 81 %, що було найвищим показником у співвідношенні державного боргу до ВВП за весь період незалежності. З 2016 по 2019 рік спостерігалася позитивна тенденція до зниження відсотка (у 2019 – 50,3 %). Незвичайним для української економіки було зниження суми отримання загального державного боргу до 1 998 275,4 млн грн, коли в 2018 році було 2 168 627,1 млн грн [4].

Пандемія коронавірусу Covid-19 призвела до банкрутства підприємств, збільшення інфляційних процесів, безробіття, збільшила ймовірність девальвації на валютному ринку та пониження платоспроможності суспільства.

Станом на 31 грудня 2020 року державний та гарантований державою борг зріс на 27,7 %, і склав 2 551,88 млрд грн. Рік після кризи ознаменував підвищення загального боргу лише на 4,7%. Криза Covid-19 спричинила зміни в управлінні державним боргом, а саме: постало питання забезпечення фінансування державного боргу за можливих ризиків. Вже 9 грудня 2021 року було затверджено Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2021-2024 р., основними цілями якої було збільшити частку боргу в національній валюті, затвердити рівномірний графік погашення боргу, залучити довгострокове пільгове фінансування та зміцнити взаємовідносини з

інвесторами [6]. Результатом 2021 року було те, що частка боргу в гривневому еквіваленті була підвищена до 40,2 %.

Аналіз державного боргу в 2022 році наразі невідомий, і тому Стратегія управління, що розрахована на 2021-2024 рік вже не матиме своєї сили. Розраховане за нею співвідношення загального боргу до ВВП у сумі 50,8 % вже не відповідатиме дійсності.

Продовження тенденції отримання чергової заборгованості і її подальше накопичення понижуватиме економіку та зменшуватиме привабливість країни на міжнародній арені як належного виконувача обов'язків та стабільного партнера в інвестиційних питаннях. Наявність великого боргового зобов'язання скорочує до мінімуму видатки, що йдуть на різні соціальні програми і тим самим провокують затримку в покращенні свого рівня.

Такі дії потребують чіткого аналізу зі сторони влади та повинні вирішуватися шляхом затвердження стратегій з докладним поясненням структури виплат, статистикою прогнозованих боргових показників та цілей з ефективного управління ним. Завдяки стратегіям може відбуватися регулювання, структуризація та управління боргу. Покращенням боргового стану можуть бути зменшення дефіциту бюджету, підтримка зростання ВВП, подальше регулювання процесу обслуговування та погашення боргу, а також раціонально використовувати запозичені кошти, в результаті чого ці фактори зможуть вплинути на майбутнє економіки України і наблизити її до створення такого соціально-економічного життя, якого прагнули.

Перелік посилань

1. Проект Закону України від 07.06.2011 №8637: Про державний борг та гарантований державою борг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/jf6nx00a?an=3>

2. Історія формування боргової залежності України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/formuvannya-zalezhnosti/>

3. Електронний журнал Mind: Війна з Росією у 2014-2020 роках обійшлась Україні в \$280 млрд - СЕВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mind.ua/news/20236058-vijna-z-rosieyu-u-2014-2020-rokah-obijshtlas-ukrayini-v-280-mlrd-sebr>

4. Електронний журнал «Мінфін»: Державний борг України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

5. Кабінет міністрів України від 22 вересня 2015 р. №978-р: Про початок процедури реструктуризації державного та гарантованого державою боргу часткового списання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2015-%D1%80#top>

6. Кабінет Міністрів України: Постанова від 09.12.2021 р. №1291 Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021-2024 роки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mof.gov.ua>